

Pomáz, Holdvilág-árok
MRT 13/1k. 23/17 lh.
(Pest megye) Ró, Kk

Beszámoló és Kutatási terv 2008

2001-ben szondázó próbaásatásunkkal Pomáz - Nagykovácsi lelőhelyén az előkerülő salakok Árpád-kori vasművességre utaló objektumokhoz kötése volt az egyik célunk. Az ásatás jellegzetes kovácműhelyben keletkezett salakjainak és az előkerült vastárgyaknak az előzetes vizsgálatára is sor került a Veszprémi Egyetemen. A kovácssalakok elemzéseit a Holdvilágárokából származó ásványok és kőzetek előzetes vizsgálati eredményeivel vetettük össze. Valószínűnek tartjuk, hogy Pomáz – Nagykovácsi kovácssalakjai a közeli Pusztatemplomhoz (MRT 13/1. k. 23/12.lh.) köthetők. A természettudományos vizsgálatokban kimutatható foszfor tartalom alapján nem magnetitből nyert kovácssalakokról van szó, hanem egy nem túl távoli gypvasérctelepről származhatott a salakok alapanyaga.

A Holdvilágárok tufája az eddigi eredmények szerint nem tartalmaz bányászható-kohósítható mennyiségű magnetitet, bár igaz, hogy számos középkori bányajárat van, ahol a bányászás tárgyáról a mineralógus sem tud választ adni. Sok helyen az ércről egy grammnyi árulkodó nyom sem maradt. A Holdvilágárok mágnesvasércét az eddigi elképzelések szerint Kovácsi faluban dolgozták fel, viszont a 2001 nyarán történt szondázó próbaásatásig Kovácsi faluval azonosított lelőhely (MRT 13/1. k. 23/26.lh.) megkutatása alapján magának az egykori falunak nyomait nem találtuk és mint említettük itt az alapanyag gypvasérc lehetett. (Nemcsak a szórványosan előkerülő későbronzkori urnamezős kultúra leletei, de néhány népvándorláskori cserép töredék és a kora árpád-kori cserepek sem voltak objektumhoz köthetők, elsősorban az erőteljes eróziós folyamatoknak köszönhetően.)

Az ásványanalízissel egy időben a több helyszínről gyűjtött fehér tufa pontos petrográfiai elemzését is elvégeztettük a Veszprémi Egyetemen, viszont a természettudományos vizsgálatok megismétlését néhány újabb felvetés és tény indokolja: a járatokban talált ércesedés Miskolcon végzett makroszkopikus megvizsgálása részben ellentmond Scherf Emil 40-es évek végén és az általunk végzett analízis eredményeinek, ugyanis a magnetitként meghatározott ásvány előzetes becslések alapján vagy pszilomelán, vagy valamilyen más mangánoxid. Nem elhanyagolandó tény az sem, hogy a Holdvilágárok makroszkopikusan is látható cseh gránát kristályai szkarnosodást sejtetnek. Lieber visegrádi geológus- kutató múlt évi felfedezései pedig teljesen új megvilágításba helyezhetik a Pilis - Visegrádi hegység számos mesterséges földalatti járatát.

Ez év folyamán kerül sor ismét a fehér tufának petrográfiai analízisére, hogy segítségére legyen a más lelőhelyeken előkerülő és innen származtatható kövek biztos identifikálásában.

2002-ben a Vizesés alatti „barlang”-ot közepén kutatóárokkaal vizsgáltuk meg, régészetileg negatív eredménnyel, majd 2003 nyarán és kora őszén nekifogtunk a hitelesítő ásatásnak, elsősorban azokon a részeken, ahol eddig még régészeti kutatás nem folyt. A Nagyszikla alatti részen kutatóárokkaal (az 1981. évi ásatás területén), a kürtő feletti területen szondákkal kezdtük el a feltárást.

Az '81-es ásatás szelvénypontjait, az akkori 0 pontot, illetve szintet (a barlangbejárat küszöbszintje), mi is viszonypontként használtuk. Három ill. öt réteget sikerült megkülönböztetnünk a 2,20 x 3,60 m méretű kutatóárokban. A felső, laza 5-10 cm-es, majd átlagban 20-30 cm-es vastagságú apróköves réteg alatt cca. 3 méterig egy sötétbarna homogénebbet, 3-3,8 méter közt egy sötétbarna réteget közepes kövekkel, 3.8 m alatt (a 2003-as feltárási mélység 4,10m volt) pedig egy barna réteget közepes és annál nagyobb kövekkel. A felső rétegben -10-20 cm-en néhány állatcsont és faszéndarab volt (akárcsak a 81-es

hasznos mélységű rétegben). A mélyítésnél három belül mázas (sötétbarna, de szürkésre oxidált máz felsőréteggel, kívül szürkés-sárgás fehér színű) apró, vékonyfalú oldaltöredék került elő – 0,85 ill. – 1,05 m-ről. A 17.-18. századi kerámiadarabok valószínűleg annak az edénynek a töredékei lehettek, melynek darabjait 1981-ben is megtalálták.

–3,85 m-es mélységben a fal mellől egy 5 - 7 cm nagyságú rozsdás rög került elő. Nagy „összevisszaságban” –3,50 m-ig fordultak elő különböző állatcsontok, (nagy részt törötték) Egy részük kisebb rágcsálóké, a nagyobbak java (koponyarész, állkapcsok, bordák, végtagok részei, csigolyák, szarv) szarvasmarhához tartozott. A csontok kisebb hányada égett volt, több darab közülük fényes felületű. A megkutatott területen több helyen dokumentáltunk hamus, faszenes foltokat, kormos kőveket.

A sziklafal faragott repedésének felső része mellől került elő egy megmunkált, odagurult nagyméretű kő, mely valószínűleg egy kaptárfulke része lehetett.

A Nagysziklafal feletti teraszon a „Csúcsos-szikla” mögötti rést ástuk ki a kaptárfulke alatt. Mindenütt 20-100cm mélységig porhanyós laza újkori beszóródás volt megfigyelhető néhány éves/évtizedes emlékekkel.

A Nagyszikla alatti térségben a négy méter mély kutatóárokka l még nem sikerült elérnünk a bányafeneket ill. az anyasziklát.

Az ásatás folytatásának szükségességét elsősorban a kézi erővel faragott kőfal további, eddig fel nem tárt részekre való húzódása és az előkerült leletek indokolták, ezért 2004 nyarán egy hónapon át folytattuk a hitelesítő ásatást: a Nagysziklafal alatti részen, az 1981. évi ásatás területétől balra, a Sashegyi-féle „G” szikla és a Nagysziklafal között kutatóárokkal („S” szelvény) kezdtük el. Elkészítettük a kutatás teljes helyszínének geodéziai bemérését.

A kézi erővel faragott vízszintes és függőleges kőfalak további, eddig fel nem tárt mélységbe ereszkedése, illetve az ekkor előkerült egy edényhez tartozó talán IV. század legvégére, de inkább az V. századra datálható edény töredékei, egy kőfejtő szerszám, valamint a Sashegyi által leírt sír szintjéről és közeléből egy emberhez tartozó lábujjperc előkerülése is indokolta, hogy tovább folytassuk a kutatást.

2005 kora nyarán és kora őszén így folytattuk hitelesítő ásatásunkat a Holdvilágárokb an. Az elmúlt három év két kutatóárkainak mélyítését, kiszélesítését végeztük, majd a mesterséges földalatti járat melletti régebbi kutatóárkunkat tisztítottuk ki, illetve kezdtük el bővíteni egy eddig meg nem kutatott területen, közvetlenül a Sashegyi-féle egyik 1941-es kutatóárok irányában. Itt találtunk meg egy közel ép, 15. századvégi 16. század eleji bécsi mesterjegyes fazék darabjait és közvetlenül mellette ugyanazon a szinten egy majdnem rózsaszínű hornyolt edény töredékeit (a 2005-ös eredeti felszín alatt 40-60 cm mélyen). A Nagyszikla alatti részen, az 1981. évi ásatás területétől balra, a Sashegyi-féle „G” szikla és a Nagyszikla közötti területen folytattuk a feltárást.

A falak lépcsőzetes szerkezete, az előkerült hatalmas faragott, „ott felejtett” kváderkövek alapján, valamint az 2004-ben talált IV.század legvégi -V.századi edénytöredékek szerint valószínűsítettük, hogy az 1,20-1,50 m –nél mélyebb területek egy egykori késő római korban – hunkorban elhagyott kőfejtő emlékei lehetnek.

Mivel 2005-ben sem sikerült a Nagyszikla alatti térségben a négy ill. hat méter mély szelvényeink kiszélesítésével mindenütt elérnünk az alapsziklát/bányafeneket, illetve további datáló leletek reményében folytattuk a munkát.

2006 kora nyarán és kora őszén háromszor kéthetes időszakban folytattuk hitelesítő ásatásunkat a Holdvilágárokb an. Az elmúlt négy év két kutatóárkának mélyítését, kiszélesítését végeztük, kizárólag az „S” szelvényben.

A Nagyszikla alatti részen, az 1981. évi ásatás területétől balra, a Sashegyi-féle „G” szikla és a Nagyszikla közötti területen folytattuk munkánkat. A falak lépcsőzetes szerkezete, az előkerült hatalmas faragott, kváderkövek alapján, valamint a 2004-ben talált valószínűsíthetően római kori-hunkori edénytöredékek szerint most már szinte bizonyossá

vált, hogy az 1,20-1,50 m –nél mélyebb területek egy római kori - hunkori kőfejtőnek az emlékei.

A 2006 évi ásatás egyik legfontosabb eseménye a hatalmas „G” szikla eltávolítása volt, de ez éven sem sikerült a Nagyszikla alatti térségben, a „G” szikla környékén a négy ill. közel hét méter mély szelvényeink kiszélesítésével sem mindenütt elérni az alapsziklát. A „G” szikla alatti terület metszetsfalában kb. déli irányba lejtő a „0” ponttól 3-4 m mélységben egy pregnánsan jelentkező talajréteget sikerült megfigyelnünk, mely erősen elütött az alatta lévő apróra tört, enyhén zöldes bányakő törmeléktől. Közel 7 méteres mélységben a faragott perem alatti megmunkált sziklafelület alján egy korrodált vaséket találtunk, valamint igen jó állapotban megőrződött vésésnyomokat figyeltünk meg. A „G” szikla előtti térségből ez éven is előkerült egy szarvasmarha törött, hiányos koponyája, illetve néhány végtagcsontja.

2007-ben a 2005/1 szelvény mélyítési, szélesítési munkálatait folytattuk, lényegében összenyitva a 2003-as szelvényünkkel. Közben több, a feltáró munkát akadályozó sziklatömböt kellett eltávolítanunk a kutatási területről. Előkerült további néhány középkori, késő-középkori cseréptöredék, még be nem azonosított vasszerszám a barlang bejáratí küszöbszintjéről, illetve állatcsontok (valószínűsíthetően szarvasmarha szarvtöredéke is) a 2005/1 szelvény területéről. A barlangbejárat előtti térségből származó csontok (főleg az erdei állatok kisebb-nagyobb maradványai) pedig arról tanúskodnak, hogy ott egy bolygatatlan területet értünk el kb. 1,5 méteres mélység alatt.

A 2003-as szelvény feletti sziklafalon szépen láthatóvá vált egy merőleges él és egy lejtős faragott felület, jól kivehető vésőnyomokkal a falon. Ezt e felületet eddig talaj fedte, ezért is maradhatott meg.

Ez éven légi fotó is készült a kutatott területről, illetve közvetlen környékéről.

Az állatcsontok vizsgálatát Kőrösi Andrea (MMgM) végezte el. A következő állatfajok kerültek elő: szarvasmarha, juh, sertés, kutya, macska, nyúl, farkas?, róka, őz, szarvas, vadmadarak, kisemlősök, rágcsálók és béka. A háziállatcsontok kb. 95 %-a szarvasmarha. A szarvasmarha csontok közül kifejlett egyedek koponyái, állkapcsai, és végtagjai kerültek többnyire elő, de van köztük egy újszülött borjú csontváza is koponyával együtt. Mindössze két koponyához tartozott szarvcsap is, ezek enyhén lapított, vékonyfalú, rövid-közepes hosszúságúak. Ezek alapján az erősen hiányos koponyák alapján elmondható, hogy rövid, kisszarvú fajtáról van szó. A két viszonylag ép koponyának sajnos teljesen hiányoznak a szarvcsapjai, ami nélkül nem megállapítható meg a fajta, de a meglévő koponya formája alapján csontos, nagytestű, „szárazfejű” állatról van szó. Igen kevés juh, még kevesebb sertés, néhány nyúl és macska csontja került elő. A fényes, égett csontok „rejtélyére” egy kémiai analízis adhat majd végső választ.

2008-ban a bécsi fazék előkerülési helyének teljes környékét (2005/1 szelvény), valamint az egykori „G” szikla előtti térség megkutatását tervezzük, illetve a két szelvény (az un. „S” és a 2005/1) egybenyitását, mellyel távlati célunk a Nagysziklafal és az oldalfalak által határolt, mintegy 200 négyzetméternyi terület teljes felületű feltárása vertikálisan is, így választ kaphatunk a bányaművelés valódi méreteire, illetve további datáló jelentőségű kerámia- és ipartörténetileg érdekes leletekre is számíthatunk.

Az eddigi geodéziai felmérések összesítését, egy 3 dimenziós makett elkészítését, és több tudományág intenzívebb bevonását is szeretnénk megvalósítani. Itt jegyzem meg, hogy az archeobotanikai vizsgálatokra is ez év folyamán kerül sor.

Tudományos céljaink mellett elsődleges szempont még, hogy a teljes területet balesetbiztonsági szempontból is folyamatosan biztosítsuk: Részben a szelvényfalak dúcolásával, illetve rézsűsítésével; másrészt a munkaterület lezárásával és figyelmeztető táblák kihelyezésével. Mindebben komoly segítséget jelent a szakképzett barlangászok jelenléte.

Nem legendákat szeretnénk továbbszőni, nem előre megálmodott álmokat feltárni, már csak azért sem, mert a kézzel fogható és szemmel látható eddigi eredményeink egy reményteljes folytatás alapjai, de a kutatás jövője mindannyiunk visszafogott, mérlegelő, alázatos hozzáállásának a függvénye. Elsődleges feladatunk, hogy minél többen segítsük a vissza nem térő pillanatok tudományos rögzítését és a kutatás minden további fázisát. Elméleteket gyártani és mindent megmagyarázni, megpróbálni megmagyarázni ráér később...

Repiszky Tamás
Ferenczy Múzeum
Szentendre

Szentendre, 2008.05.23.